

Wincenty Myszor

"Komentarz do ewangelii według św. Mateusza", Hieronim ze Strydonu, Kraków 2008 : [recenzja]

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 43/2, 447-448

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janowi Chryzostomowi na polemikę nie tylko z manichejczykami i marcjonitami, ale także z egzegezą żydowską. W homiliach znaleźć można wiele elementów świadczących o żywym przyjęciu przez autentycznych słuchaczy. Jan Chryzostom, pewnie w ostatecznej redakcji tekstu homilii, nie pominął tych aluzji. Sprawia to, że lektura homilii i dzisiaj wydaje się interesująca.

Tłumaczenie polskie homilii zasługuje na uznanie i pozytywną ocenę. Zasadniczo komentarze w przypisach do tłumaczenia również. Choć łatwiej byłoby mniej zorientowanemu czytelnikowi, gdyby wszystkie aluzje, nie tylko realia, ale także zwroty polemiczne (o manichejczykach, marcjonitach), wątki liturgiczne, egzegetyczne, aluzje do reakcji słuchaczy, zostały w przypisach komentujących natychmiast zauważone. Opracowanie homilii obejmuje także indeks biblijny oraz indeks rzeczowy. Kolejny tom *Źródeł Myśli Teologicznej* został wydany starannie i należy do osiągnięć Wydawnictwa WAM w Krakowie.

Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, z języka łacińskiego przełożył i przypisami opatrzył Janusz Korczak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, 232 s. (*Źródła Myśli Teologicznej* 46)

Tłumaczenie *Komentarza* na język polski, Janusz Korczak poprzedził krótkim wprowadzeniem (s. I-IV), w którym przedstawił tylko biograficzne i historyczne okoliczności powstania dzieła. Zwrócił uwagę na zależność Hieronima w komentowaniu Ewangelii Mateusza od poprzedników, nie poświadczył tego jednak w odpowiednich przypisach do swego tłumaczenia. Czytelnik tego tłumaczenia musi wykonać tę pracę sam, porównując polski przekład z wydaniem i tłumaczeniem dzieła Hieronima w innych wydaniach, przede wszystkim w *Sources Chretiennes* (t. 242 i 259). Wyjątkowo podaje tylko wzmianki o korzystaniu z Heksapli (s. 33, przypis 102 i 106). Polski tłumacz pracował prawdopodobnie na wydaniu w *Corpus Christianorum* (CCL 77), choć w zasadzie nie podał tej informacji wprost. Nie stanowi to jednak żadnego problemu, gdyż w *Sources Chretiennes* przejęto tekst z CCL. W miarę precyzyjnie opisał swoją pracę Hieronim w przedmowie (s. 1-9). Wspominał o swoich poprzednikach w komentowaniu Ewangelii Mateusza, których nie zamierza cytować. Zaznaczył wyraźnie, powołując się na świadectwa biblijne, że tylko cztery ewangelii mogą istnieć, jako autentyczny przekaz nauczania Jezusa Chrystusa. Wydaje się, że na początku V w., liczba ewangelii (wśród wielu ewangelii odrzuconych) była jeszcze problemem teologicznym. Hieronim wspominał także o pośpiechu w pisaniu komentarza, jakoby usprawiedliwiając jego braki. Skupił się, jak sam powiada, na „tłumaczeniu historycznym”, „a tylko gdzieś wplotłem kwiaty sensu duchowego”. Ważniejsze sprawy związane z Ewangelią Mateusza odłożył na później. Jak wiemy, nie wypełnił tej obietnicy. Komentarz do Mateusza pozostał w tej postaci, jaki podaje polskie tłumaczenie J. Korczaka. Tekst Ewangelii Mateusza Hieronim komentuje werset w wersecie, pomijając czasem głębsze, a zwłaszcza teologiczne znaczenie biblijnej wypowiedzi. Hieronim przytoczył często opinie innych autorów, zwłaszcza te, które były powszechnie znane w IV w. Wspominał polemicznie uwagi Juliana Apostaty (s. 12), Żydów (s. 13), ale także wczesnochrześcijańskie (np. Ignacego Antiocheńskiego, s. 13). W szczegółowych kwestiach powołał się także na własne dzieła (*Przeciw Helwidiuszowi*, s. 14-15, 81, 92).

W komentarzu znajdziemy wyraźnie potwierdzenie świadomości Hieronima o dwu wersjach Biblii w Starym Testamencie (tak zwana *veritas hebraica* oraz *grecka*, czyli

Septuaginta, por. s. 16. 17 i nn). Veritas hebraica łączy się u Hieronima z tekstem hebrajskim. Lektura komentarza Hieronima zawiera cały szereg, czasami drobnych, ale ważnych informacji o wiedzy samego Hieronima, jak i opiniach ludzi jemu współczesnych lub opinii historycznych z przełomu IV i V w. I tak Hieronim potwierdza opinię o ebonitach, że odrzucają Listy św. Pawła (por. s. 71), że byli ludzie, którzy komentowali w duchu millenarystycznym Mt 19,29-30 (por. s. 135), którzy przez „królestwo Boże” rozumieją samo Pismo Święte (s. 152) i zaliczali Szymona Maga z Dziejów Apostolskich do antychrystów (do Mt 24,5 por. s. 170). Hieronim opisał nauczanie „syryjskie” chrześcijan, jako zazwyczaj związane z przypowieściami (por. s. 127). Ta uwaga Hieronima wydaje się cenną informacją o obrazowym nauczaniu syryjskich chrześcijan, odmiennym od „intelektualnego” ujęcia greckich chrześcijan (tu warto porównać z „obrazowym” stylem polemiki Efrema z manicheizmem, por. Uciecha, *Polemika św. Efrema z manicheizmem*, Katowice 2009, s. 100-130). Uważna lektura komentarza Hieronima pozwala na zebranie wielu informacji o sposobie nauczania, egzegezy oraz innych zwyczajach chrześcijańskich w starożytności.

Publikacja polskiego tłumaczenia, niezwykle cenna dla polskiej recepcji myśli Ojców Kościoła, winna być zaopatrzona w komentarz zwracający czytelnikowi uwagę na tego rodzaju wartości. Indeks rzeczowy do tego tomu preferuje imiona, jest natomiast teologicznie mniej rzeczowy, niż zapowiada tytuł.

Jan Chryzostom, *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*, przekład i opracowanie Jan Iluk, [ks. Grzegorz Szamocki, *Wprowadzenie do Listu św. Pawła do Galatów*, Jan Iluk, *Chryzostomowy Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*], Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, 152 s. (Źródła Myśli Teologicznej 47)

Tom 47 Źródeł Myśli Teologicznej otwiera mniej typowy dla tej serii wydawniczej rodzaj wstępu. Zbędny, moim zdaniem, „wstęp” do samego Listu do Galatów, osobny wstęp tłumacza do dzieła Jana Chryzostoma oraz bardzo cenny i potrzebny komentarz bieżący do tekstu tłumaczenia Jana Iluka. Materiał informacyjny o Liście do Galatów mógł się znaleźć (i faktycznie czasami się znajduje) w komentarzu do dzieła Jana Chryzostoma. Tłumacz zaopatrzył przekład w indeks rzeczowy, także biblijny oraz imion i nazw. A nadto zestawił aforyzmy św. Jana Chryzostoma cytowane w *Komentarzu* (por. s. 137). Nasuwa się pytanie, czy to są oryginalne aforyzmy Jana Chryzostoma, czy też cytaty obiegowych powiedzeń stosowanych w ówczesnej retoryce. Ze wstępu autorstwa Jana Iluka można wyczytać, że komentarz do Listu św. Pawła do Galatów powstał w środowisku judeochrześcijańskim. Określenia stosunku do judaizmu i judeochrześcijaństwa wymagał sam List do Galatów. Biorąc to pod uwagę, trzeba inaczej ocenić stosunek Jana Chryzostoma do Żydów. Często przypisuje się Janowi Chryzostomowi „wzorcowy” chrześcijański antysemityzm. Jeśli jednak chodziło o polemikę, to była to polemika o charakterze religijnym (a więc ewentualnie antyjudaizm, a nie antysemityzm), a w szczególności polemikę przeciw specyficznej formie judeochrześcijaństwa, ale nie wprost przeciw Żydom. We wstępie i komentarzu Iluka warto zwrócić uwagę na ujawnienie retorycznego tła i kontekstu wypowiedzi Chryzostoma. Teologowie, czytając Ojców Kościoła, zapominają czasem o tym, że patrystyczne wypowiedzi zostały wygłoszone i zredagowane według zasad obowiązujących w danej epoce, a więc uwzględniały także zasady retoryki. W komentarzu do tłumaczenia pojawia się bardzo ciekawe dla historyka zagadnienie, którego jednak – jak się wydaje – niezbyt wyraźnie uświadomił sobie tłumacz: w jakim stopniu